

Márai Sándor: A válogatásról és a hűségéről
Füves könyv 109. sz.
(Műfaj és szövegszerkezet)

(A I. 1.) *Fontold meg, (2.) mielőtt kézbe veszel és olvasni kezdesz egy könyvet – (II. 3.) legalább úgy fontold meg, (4.) mint mikor bizalommal kezetsz embernek. (B I. 1.) Mert a könyvnek lelked figyelmét adod egy időre; (II. 2.) s nagyon sok ez, (III. 3.) mert az élet rövid, (IV. 4.) és lelked csak a tiéd. (C 1.) S ha már elszántad magad, (2.) s olvasni kezdted, (3.) olvasd lassan, nagyon figyelmesen és türelmesen, (4.) mintha méltányos okfejtéssel vitatkoznál. (D 1.) S ha ízlésed, meggyőződésed ellen szól is egy könyv, (2.) vagy unalmas, bonyolult előadásmódja: (3.) olvasd végig a könyvet. (E 1.) De éppen mert az élet rövid, (2.) s mert a könyv oly sok, (3.) mint a vízcsepp a tengerben, (4.) válogasd meg gondosan a könyvet, (5.) mielőtt felnyitod lapjait. (F I. 1.) Olvass következetesen és hűségesen, (II. 2.) de válogass nagy figyelemmel, (3.) mert életed és értelmed egy töredékét a könyvnek ajándékozod, (4.) melyet éppen olvasol. (G 1.) Ha már nekiláttál az olvasásnak, (2.) maradj hűséges a könyvhöz, akkor is, (3.) ha ellened szól, lelked és értelmed ellen. (H I. 1.) A könyv lehet ellenfél is; (II. 2.) végig kell vele vívni a párbajt. (I I. 1.) De csak méltó ellenfelekkel állj szóba; (II. 2.) soha olyanokkal, (3.) kiknek – (4.) mint egy költő mondta – (3.) párbaj közben vívőleckét kell adni.*

(A betűk a mondategységeket, a római számok a szabad mondatokat, az arab számok a mondategységeket – tagmondatokat – jelölik.)

A szöveg a szerző Füves könyv című, rövid írásokat tartalmazó kötetének egy darabja. A könyv első kiadása 1943-ból való; Márai negyvenhárom éves volt ekkor. „Koraérő volt ifjúságában, korán rezignált lett férfiéveiben” – írja NÉMETH G. BÉLA (1991, 370) a szintén 1943-as keltezésű Kassai polgárok kapcsán. A Füves könyv írásain is érett bölcsesség, olykor rezignáltság, máskor szenvedélyes lendület érezhető. A kötet tízsoros ajánlásában Senecát, Epiktétoszt, Marcus Aureliust, Montaigne-t s általában a sztoikusokat nevezi meg mint olyanokat, akiktől erkölcsi elveket, életszabályokat tanult. Jóval később, Naplójának 1968–1975-ös kötetében (Akad. K.–Helikon 1993, 298–9) Schopenhauer Parerga und Paralipomena című, a magyar kiadásokban parainéziseknek és maximáknak minősített kötetét kommentálja.

Ezekre a bölcselekre való hivatkozás megkönnyíti az olvasó dolgát abban, hogy milyen műfajúnak tartsa a Füves könyv rövid szövegeit. Az életnek valamely fontos kérdéséről szóló életfilozófiai írások, életelveket, erkölcsi igazságokat, gyakorlati tanácsokat fogalmaz meg bennük a szerző, általános érvénnyel. Értékelő, cáfoló, újraértékelő tartalmúak, ösztönző, befolyásoló szándékúak, tehát a konatív funkció a legerősebb bennük. Maximák, az intelemirodalom cselekménytelen válfajához tartoznak. Általános érvényük azt jelenti, hogy „bennük a névszók nem egy-egy konkrét jelenségre, hanem a jelenségek minden megnyilvánulási formájára vonatkoznak” (KOCSÁNY PIROSKA 1986, 47).

Márai szövegalkotása egyértelműen irodalmi szintű, akár esszét, akár regényt, akár színdarabot vagy verset ír. Regényei is esszéisztikusak, esszéi is beépíthetők volnának regényeibe mint reflexív, elemző-fejtegető részletek. (Vö. ZEMAN LÁSZLÓ 1991, 282.) Nyelve csiszolt, kiművelt, választékos. Intellektuális hajlama folytán racionális, elemző, mérlegelő. Ezek a nyelvi és stílári sajátságok e szövegének minden szintjén megnyilvánulnak: szóhasználatában, képeiben, a szöveg ritmikájában, mondat- és szövegszerkesztésében.

A 109. számú darab *A válogatásról és a hűségéről* címet viseli. Ez a mellérendelő, kapcsolatos tagokból álló szintagma elsősorban az emberi viszonylatok kialakításában elengedhetetlen válogatást és az emberi kapcsolatokban elvárható hűséget idézi fel bennünk. A szöveg első mondatából azonban az derül ki, hogy a könyvhöz, az olvasáshoz való „hűség”, illetve az olvasandó könyv megválasztásában való megfontoltság, válogatás a téma. E mondat hasonlata is emberi kapcsolatra utal: „*legalább úgy fontold meg, mint mikor bizalommal kezdet adsz egy embernek*”, és az utolsó mondatok azonosító szemantikai kapcsolata (a könyv = ellenfél) ismét „humán” asszociációkat kelt. („*De csak méltó ellenfelekkel állj szóba; soha olyanokkal, kiknek – mint egy költő mondotta – párbaj közben vívőleckét kell adni.*”)

Kérdés, hogy ezekből a szemantikai vonatkozásokból a szöveg rejtett többszólamúságát olvashatjuk-e ki, tehát azt, hogy nem a *könyv*, hanem az ember, az emberekkel való kapcsolat létrehozása, folytatása, a kiválasztott embertárhoz való hűség a valódi jelentés, csak a „felszínen” szól a könyvről. Véleményem szerint erről másodlagosan van szó, elsősorban arról, hogy Márai, a könyvet mindenek fölé helyező, intellektuális, az emberi szellem létrehozta a kulturális értéket átélő ember, ezekkel az asszociációkkal sejteti meg, hogy milyen mélyen vonzódik a szellemi javakhoz, ugyanolyan mélyen, mint a bizalmára érdemes embertársaihoz. A címnek igen szoros kapcsolata van az őt követő bekezdésnyi írásművel: a *válogatás* és a *hűség* körül

járnak a gondolatok, ezek köré szerveződik minden mondat, ezeket fejtegeti, nem lineárisan, hanem vissza- és előrekapcsolásokkal, vissza-visszatérve.

A két fogalom egymás mellé állítása nem szokványos: ez felkelti az érdeklődésünket, s egyben a művet is egyéníti. A cím ritmustagolása hibátlan, s nyelvi formája is jellegzetes, asszociációkat ébreszt.

Ismeretes ugyanis, hogy már az ókorban kialakult a címadásnak az a formája, mely nem kerek mondatként, hanem rövidítve utal a tartalomra. Ezek a görögben a *peri*, a latinban a *de* prepozícióval szerkesztett címek (BALÁZS JÁNOS 1985, 97). A magyarban a *-ról -ről* ragos, a németben az *über* prepozíciós névszóval alkotott hiányos szerkezetek felelnek meg az ókori mintának. (Pázmány Péter: *A részegségnek veszedelmes undokságáról. – A buja fajtalanságnak veszedelmességéről. – Az ételben való dobzódásnak veszedelmes ártalmáról* stb. Prédikációk. Bp. 1983, 668, 728, 773.) Schopenhauer, akinek művei akár műfaji mintául szolgálhattak a Füves könyv számára, szintén ilyen címadással él Parerga und Paralipomena című kötetében: *Ueber Lesen und Bücher, Ueber Sprache und Worte* stb. (Arthur Schopenhauer: Parerga und Paralipomena. Leipzig, Brockhaus 1891, 587, 599.) Mivel a Füves könyv minden egyes darabjának címe – akár egy főtág jelenik meg benne, akár többtagú, szintagmatikus felépítésű, sőt ha összetett mondat is, *-ról -ről* ragos hiányos szerkesztésű (*Az érzékekről* 7. sz.; *Az ütemről és a változásról* – 129. sz.; *Arról, hogy minden nap tovább kell menned* – 12. sz. stb.), arra gondolunk, hogy Márai számára az ilyen szerkezetű cím a maximának mint műfajnak tartozéka, és bennük is az antik, a barokk, a klasszicista – valamint a bölcséleti irodalmat idézi fel. Más műnembe tartozó irodalmi alkotások, például lírai költemények címében a *-ról -ről* ragos megoldás a „Füves könyv”-étől eltérő jellegű: *Az Óda a szépségről, Ballada Irisz fátyoláról* (Babits Mihály), az *Ének Virág Benedekről, Vers egy leányról, akivel éjjel után találkoztam* (Kosztolányi Dezső) stb. címekben az első szó műfajt nevez meg, tehát e címek metanyelvi szerepűek: a szöveg fajtájáról, műfajokról egyértelmű és közvetlen információt hordoznak.

Választott szövegünk címe nélkül is ugyanolyan intenzitással hordozza a válogatás és a hűség tartalmát, mint címével együtt.

Parallelizmusa a cím párhuzamos szerkezetét követi. A jól észrevehetően retorizált szöveg fokozó reduplikációval kezdődik (*Fontold meg [...] legalább úgy fontold meg*), már az első mondat párhuzamos szerkezetű. További mondatszerkezeti parallelizmusok: „*S ha már elszántad magad, s olvasni kezdtél, olvasd lassan, nagyon figyelmesen és türelmesen, mintha méltányos okfejtéssel vitatkoznál.*” „*S ha izléseid, meggyőződésed ellen szól is a könyv, vagy unalmas, bonyolult előadásmódja: olvasd végig a könyvet*” –

azaz hasonló szerkezetű és fajtájú mellékmondatokkal kezdődő mondatok állnak e részben egymás mellett.

A részletelnél azonban fontosabb a szövegegész parallelizmusa. Centrumában az F mondatégsz áll. („*Olvass következetesen és hűségesen, de válogass nagy figyelemmel, mert életed és értelmed egy töredékét a könyvnek ajándékozod, melyet éppen olvasol.*”) Ebben mindkét fogalom – a válogatás (V) és a hűség (H) azonos erővel van jelen a két főmondatban, egymással szembeállító ellentétes viszonyban. Az első tagmondat, valamint a második tagmondat mellékmondataival szemantikailag és logikailag két külön egység (szabad mondat). Így nézve a következő párhuzamosság vehető észre a szövegben:

(A–B)	—	(C–D)	—	E	—	FI.	—	FII.	—	G	—	(H–I)
V		H		V		H		V		H		V

A címben az időrendi és a logikai sorrendnek megfelelően a *válogatás* áll elől, a szöveg centrumában azonban a *hűség* áll. A két fogalom fontossága, jelentősége egyenlő.

A szöveg tömör szerkezetű; subnexio is, azaz mellékgondolat indokolt hozzáillesztése a fő gondolathoz, csak egy ízben fordul elő benne „Mert a könyvnek lelked figyelmét adod egy időre; s nagyon sok ez, mert az élet rövid, s lelked csak a tiéd.” Ebben az összefüggésben az *élet rövid* locus communis megneemesedik, a közhelyet sententiaként fogjuk fel. Márai egyéb műveiben is hajlamos rá, hogy gondolatait szentenciózussá, aforisztikussá formálja.

Mint fentebb már szó volt róla, e szövegnek mint maximának a jelentése nem referenciális, hanem generikus. Az általános értelem az egyes szám második személyű ige- és névszóalakokkal fejeződik ki, ez a második személyűség, amely a szövegben (néhány mellékmondat kivételével) mindvégig jelen van, disztributív, elosztó jelentést hordoz: ki-ki értse magára, minden ember mint egyén, ugyanakkor a szövegben előírt magatartásforma az író szigorú szellemi-erkölcsi habitusának felel meg, tehát önmagát is felszólítja. „Az ember az első olyan teremtmény, aki a természettel szemközt egyénként formálja meg önmagát” – idézi KULCSÁR SZABÓ ERNŐ a herderi hagyományt Máraival kapcsolatban (KULCSÁR SZABÓ ERNŐ 1991, 365); hozzátéve, hogy az író az individualitást látta kora legféltebb értékének, az európai örökség hordozójának, ezért ösztönzött önmegalkotásra, életünk formálására.

A generikus jelentés folytán a szövegben a jelölők nem egyedi jelöltre vonatkoznak, hanem általában a szóban forgó jeltárgy osztályára. Így is felfedezhető azonban helyenként anaforikus és kataforikus szerepük az ismétlődő kifejezéseknek. A kohézió igen szoros: a ‘könyv’ jelentést hordozó

elem (*egy könyvet, a könyvnek, [azt] egy könyv, [annak] a könyvet, a könyv, a könyvet, [annak], a könyvnek, melyet a könyvhöz, [az], a könyv, vele, ellenfelekkel, olyanokkal*), és/vagy a vele szemantikai valenciája révén kapcsolatba hozható ‘olvas’ cselekvés jelölői (*olvasni kezdesz, olvasni kezdte, olvasd, olvasd végig, felyitod lapjait, olvas, olvasol, olvasás, végig kell vele vinni a párbajt*) minden mondategységben jelen vannak. Bizonyos mondategységekben a jelentés mégis egyedinek látszik: ‘az olvasni kezdett könyv’ – ‘az éppen olvasott könyv’: „S ha ízlésed, meggyőződésed ellen szól is egy könyv, vagy unalmas, bonyolult előadásmódja; olvasd végig *a könyvet*.”

Megítélésem szerint általános értelmű a ‘könyv’ jelentésű szó a következő előfordulásaiban: *egy könyvet* (A/2), *a könyvnek* (B/1), *egy könyv* (D/1), *a könyv* (E/3), *a könyvet* (E/4), *a könyv* (H/1) – egyedi értelemben áll három szóelőfordulásában: *a könyvet* (D/3) anaforikus, *a könyvnek* (F/3) kataforikus és *a könyvhöz* (G/2) anaforikus használatban.

Márai nem keres szinonimákat a ‘könyv’ és az ‘olvas’ kifejezésére. Olyan tudatos stílusművész esetében, amilyen ő, annak, hogy az erősítésnek ezt a módját választotta, jelentést kell tulajdonítanunk: létfontosságú számára a műveltség, az európai kultúra, melynek legfőbb hordozója a nyomtatott könyv, így az azt jelölő szó is azok közé tartozik, amelyeket soha, bármilyen sűrű használattal sem lehet elkoptatni.

Az ismélések által létrejövő szoros szemantikai kohézió mellett a szövegegységek, szabad mondatok, mondategységek logikai kapcsolatai is szorosak és jól felismerhetők, sokszor kötőszó egyértelműsíti őket:

$$\left[\left(\text{AI.} \xrightarrow{\text{(mert)}} \text{AII.} \right) \xrightarrow{\text{(s)}} \left(\text{BI.} \xrightarrow{\text{(s)}} \text{BII.} \right) \right] \xrightarrow{\text{(s)}} \left[\left(\text{C} \xrightarrow{\text{(s)}} \text{D} \leftrightarrow \text{E} \right) \right] \rightarrow \left(\text{FI.} \xleftrightarrow{\text{(de)}} \text{FII.} \right) \rightarrow \left[\left(\text{G} \leftarrow \left(\text{HI.} \leftarrow \text{HII.} \right) \xleftrightarrow{\text{(de)}} \left(\text{II.} \text{--} \text{III.} \right) \right) \right]$$

A kapcsolatos viszonyra többnyire az írott nyelvben szokásos *s* forma utal.

A szövegegységek között tehát – a leggyakoribb kapcsolatos viszony mellett, amely itt hozzátoldást, fokozást jelent – az ok-okozati összefüggést kifejező magyarázó és következtető, valamint az ellentétes kapcsolás van jelen. Az ezek által kifejezett gondolati-logikai összefüggések a fejtegető, azaz értekező prózára, az intellektuális jellegű szövegre jellemzők.

Végezetül arról essék szó, hogy a Füves könyv maximái sorában, melyek között vannak értékelők és újraértékelők, resignáltak és szenvedélyes hévvel megszólalók, milyennek tartjuk a 109. számút. Ítélete ebben a szövegben megegyezik a hűségéről, a választásról, valamint a könyvről kialakult ítéletekkel, melyeket a fenti értékeket tisztelő közönség alakított ki. (Ilyen „közösségi ítéletek” például: *A könyv a legjobb barát – A könyvek néma mesterek – Nincs olyan hitvány könyv, amelyből az ember ne tanulhatna* stb.)

Nem gyökeresen újraértékelő, hanem a közösség véleményét erősíti meg. A kultúra szeretetének, a hűség és az alaposág emberi erényeinek megbecsülése nyer benne meggyőző kifejezést, nem rezignáltan, hanem lendületesen, elhithető erővel szól, önmagunk formálására ösztönözve.

Szakirodalom

BALÁZS JÁNOS 1985: A szöveg. Gondolat Kiadó.

KOCSÁNY PIROSKA 1986: A mondás mint szövegtípus. Kandidátusi értekezés. Kézirat.

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ 1991: Az egyéniség foglalatára Márai személyiségfelfogásának szerkezetében. In: Irodalmi Szemle XXXIV/4.

NÉMETH G. BÉLA 1991: A regényíró drámai remeklése. (A Kassai polgárok). In: Irodalmi Szemle XXXIV/4.

ZEMAN LÁSZLÓ 1991: Szempontok Márai Sándor prózájának vizsgálatához. In: Irodalmi Szemle XXXIV/4.

RÓKA JOLÁN

A vizuális manipuláció szerepe az imázsteremtésben

1. A „vizuális manipuláció” terminus – PAUL MESSARIS (USA) műszava – a vizuális befolyás folyamatát jelenti, amely a befogadónak az imázsokra (például: vizuális reklám, újságfotók, TV-műsorok) adott válaszreakcióira irányul.

Hagyományosan két ellentétes nézet él az imázsokról a tudományos köztudatban: egyrészt mint a világlátás sajátos módja, másrészt mint a szín és fény kétdimenziós elrendezése. Az első esetben a hangsúly az imázsban ábrázolt eseményeken és szituációkon van, a második esetben pedig az imázs felszíni struktúráján. Míg az utóbbira példát a művészi alkotásként létrejött imázsok köréből említhetünk, gondoljunk az absztrakt képversekre, addig az előző gyakorlatilag a médiát jelenti, vagyis a tömegközönségre irányuló imázsteremtést, amikor is a hangsúly az imázs ábrázolta eseményeken van. Ilyen többek között a művészfilmek fotografikai eredetű képvilága, valamint a kereskedelmi TV-adások vagy a tömegpiacot célba vevő reklámok. Ez utóbbi típussal kapcsolatban rögtön felmerül a kérdés, illetőleg kérdések sorozata: Az ilyen tömeg-mediatív imázsok kompozíciója hogyan hat a közönségre? Az imázsban ábrázolt emberek, helyszínek és cselekedetek milyen megvilágítást kapnak a befogadók nézőpontjához képest? S végül egy imázs